Політичні інститути та процеси

УДК 32:316.7:94(438)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16635939>**Історія як політика: міфологізація минулого та сучасні стратегії пам'яті в Польщі****Петраков Микита Олександрович**

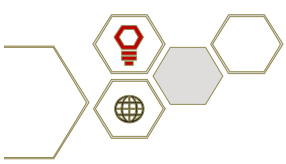
Кандидат політичних наук, докторант кафедри політичних наук і права,

Державного закладу «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського»,

E-mail: shekspirgarry88@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0006-9373-5111>**Прийнято: 18.07.2025 | Опубліковано: 29.07.2025**

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню політичної міфології та сучасної меморіальної політики Польщі як ключових інструментів формування колективної ідентичності, легітимації влади та реалізації зовнішньополітичної стратегії. Метою статті є аналіз політичної міфології та меморіальної політики Польщі через призму сучасних мнемонічних режимів, з'ясування функціонування історичних наративів у структурі національної ідентичності, а також вивчення інституційних механізмів реалізації політики пам'яті у внутрішньополітичному та міжнародному контекстах. Теоретичною основою дослідження стали концепції культурної пам'яті (Я. Ассман), політичного міфу (К. Боттічі, Ч. Флад), символічної політики (Е. Лангеноль), а також підхід мнемонічних режимів (М. Бернхард, Я. Кубік). Виокремлено чотири основні типи польських політичних міфів: міф заснування (хрещення Польщі та державотворення), міф героїзму (перемоги під Грюнвальдом, Віднем), міф жертви (поділи, повстання, Голокост, Катинь) і міф боротьби (боротьба за*

незалежність, доктрина Міжмор'я). Розглянуто, як ці міфи структуровано на рівні публічного дискурсу та символічного простору. Окрему увагу приділено аналізу концептів Великої й Малої Польщі, а також Ініціативи трьох морів як сучасних форм проєкції історичної місії на регіональному рівні. У статті досліджено інституціональні (ІНП), правові, освітні та культурні інструменти реалізації політики пам'яті, а також їхній вплив на конфлікти пам'яті з Україною, Росією, Німеччиною. Доведено, що польська політика пам'яті є складною та цілеспрямованою системою, що поєднує політичну міфологію, історичні наративи та інституційні механізми з метою формування національної ідентичності, легітимації державного курсу й утвердження геополітичної суб'єктності. Через використання мнемонічних режимів, символічних практик, правового регулювання та зовнішньополітичної комунікації, минуле трансформується у ресурс сучасної політики.

Ключові слова: політичний процес, політичні інститути, національна ідентичність, мнемонічні режими, політики пам'яті, меморіальна політика, історична політика, геополітика.

History as Politics: Mythologization of the Past and Contemporary Memory Strategies in Poland

Petrakov Mykyta Oleksandrovykh

Candidate of Political Sciences,

Doctoral Student at the Department of Political Sciences and Law,

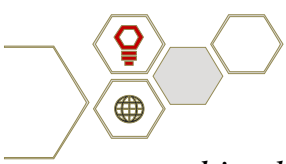
State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University

named after K. D. Ushynsky",

E-mail: shekspirgarry88@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0006-9373-5111>

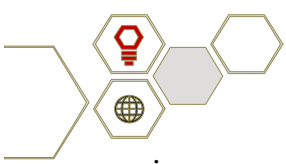
Abstract. *The article explores political mythology and contemporary memory policy in Poland as key instruments for shaping collective identity, legitimizing power,*

and implementing foreign policy strategy. The aim of the study is to analyze Poland's political mythology and memory policy through the lens of contemporary mnemonic regimes, to identify how historical narratives function within national identity structures, and to examine the institutional mechanisms of memory politics in both domestic and international contexts. The theoretical framework of the study is based on the concepts of cultural memory (J. Assmann), political myth (C. Bottici, Ch. Flood), symbolic politics (E. Langenohl), and the mnemonic regimes approach (M. Bernhard, J. Kubik). The article identifies four major types of Polish political myths: the founding myth (the baptism of Poland and state-building), the heroism myth (victories at Grunwald and Vienna), the victimhood myth (partitions, uprisings, the Holocaust, Katyn), and the struggle myth (the fight for independence, the Intermarium doctrine). It examines how these myths are structured in public discourse and the symbolic space. Special attention is given to the concepts of Greater and Lesser Poland, as well as the Three Seas Initiative as modern forms of projecting Poland's historical mission at the regional level. The article analyzes institutional (Institute of National Remembrance), legal, educational, and cultural tools of implementing memory policy, as well as their impact on memory conflicts with Ukraine, Russia, and Germany. It is argued that Poland's memory policy constitutes a complex and strategically oriented system that combines political mythology, historical narratives, and institutional mechanisms to shape national identity, legitimize the state's political course, and assert geopolitical subjectivity. By employing mnemonic regimes, symbolic practices, legal instruments, and foreign policy communication, the past is transformed into a resource of contemporary politics.

Keywords: *political process, political institutions, national identity, mnemonic regimes, memory politics, commemorative policy, historical policy, geopolitics.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасній Європі історія дедалі частіше стає інструментом політики. Минуле, зокрема в його національних

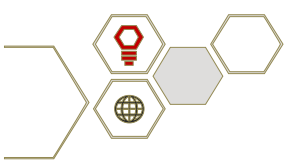

інтерпретаціях, використовується як ресурс легітимації, політичної мобілізації, міжнародної репрезентації або внутрішньої консолідації. Польща є одним із яскравих прикладів держави, де політична міфологія та стратегічно скерована пам'ять відіграють ключову роль у формуванні національної ідентичності, визначенні «своїх» і «чужих», а також у побудові внутрішньої та зовнішньої політики.

Польський досвід демонструє, як глибоко вкорінені історичні наративи – зокрема міф «жертвовної нації» або «форпосту цивілізації» – отримують нове прочитання у ХХІ столітті, трансформуючись у політичні інструменти у відповідь на виклики глобальної та регіональної безпеки, конфліктів пам'яті з сусідніми державами (Україна, Німеччина, Литва), а також внутрішньої поляризації суспільства. Водночас актуалізація минулого в рамках офіційної меморіальної політики часто супроводжується інституціоналізацією пам'яті через державні інститути, законодавчі ініціативи та символічні жести.

Таким чином, аналіз міфологізації історії та сучасних стратегій пам'яті в Польщі є важливим для розуміння ширших процесів політизації минулого в пострадянському просторі, а також для осмислення динаміки мнемонічних режимів у Центрально-Східній Європі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженні проблем міфологізації історії та трансформацій політики пам'яті в Польщі було використано низку праць, що репрезентують як українську, так і західну наукову традицію осмислення феномену політичного міфу та меморіальної політики. Концептуальне осердя аналізу становлять праці класиків структуралізму та міфоаналізу, зокрема К. Леві-Строса («Структурна антропологія») та М. Еліаде («Міф про вічне повернення»), які дозволяють зрозуміти функцію повторюваності, архетипу та ритуалу у формуванні колективної ідентичності [18; 20]. Сучасні підходи до політичного міфу висвітлено у роботах Ч. Флуда [14], Г. МакДональда [19], К. Гюбнера [16], К. Бенуа [13], Дж. Гранта [15] та К. Боттічі [13], які аналізують міф як інструмент легітимації політичної влади, національного самоусвідомлення або цивілізаційної винятковості. Важливою

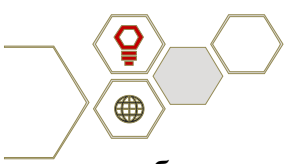

для розуміння логіки інструменталізації наративу про «золоту добу» є стаття М. Кранерта [17], яка демонструє, як політичні дискурси відтворюють міфологеми задля виправдання сучасних стратегій.

Історична та меморіальна політика Польщі є предметом досліджень в працях Джованні Арлотті, Девіда Кларка і Павела Дубера, Барбари Енгелькінг та Яна Грабовського, Джонатана Фрідленда, Анджея Фріске, Яна Томаша Гросса, Пітера Халлама та Стефана Стаха, Монікі Хайнеманн, Стефана Єгера, Іренеуша Павла Каролевського, Сончхоля Кіма, Марти Котвас і Яна Кубіка, Деніела Логеманна та Джуліана Томанна, Павела Махцевича, Сідді Марко та Барбари Гаведи, Джоанни Міхліч та Ентоні Полонського, Войцеха Томаша Моделевського, Богдана Цивінського та Марека Пеньковського, Ліляни Радонич, Томаша Рогуські, Марсі Шор, Яна Скоржинського, Галини Вашченкайте та інших [6].

Серед українських дослідників, які аналізують історичну та меморіальну політику Польщі, а також проблематику дискусій довкола історичної пам'яті, варто виокремити праці М. Петракова та С. Наумкіної [6], Ю. Шайгородського [11], С. Коч [3], Н. Роїк [9] та М. Ожевана [5]. Їхні дослідження висвітлюють як загальнотеоретичні аспекти політики пам'яті, так і конкретні контрверсії у польсько-українських історичних наративах. У сфері вивчення інституціоналізованої пам'яті особливу цінність становлять роботи, присвячені діяльності Інститутів національної пам'яті Польщі та України, зокрема публікації Г. Дурдаса та В. Ярич [1], а також аналітичні та нормативні матеріали з офіційних ресурсів. Зазначені джерела дають змогу простежити трансформацію меморіальних стратегій Польщі у внутрішньополітичному та міжнародному вимірах, виявити ключові суперечності у трактуванні минулого, а також зрозуміти роль національного міфу як чинника формування колективної ідентичності та політичної мобілізації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень, присвячених історичній та меморіальній політиці Польщі, низка аспектів залишається недостатньо розробленою. Зокрема, досі

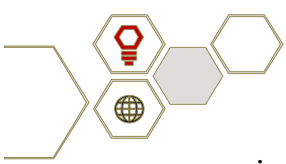

бракує комплексного аналізу взаємозв'язку між політичною міфологією, мнемонічними режимами та сучасними стратегічними наративами пам'яті, що формуються польськими інституціями. Недостатньо висвітлено механізми адаптації історичних міфів до нових умов політичної мобілізації, а також вплив цих трансформацій на міждержавні відносини в конфліктних контекстах із сусідніми країнами.

У відповідь на зазначені наукові прогалини, автором запропоновано міждисциплінарний підхід, який дозволяє по-новому осмислити ці складні явища. Дослідження спрямоване на заповнення наявних прогалин шляхом поєднання теорій політичного міфу, концепції мнемонічних режимів і структурно-функціонального аналізу політики пам'яті. Застосування цього підходу дає змогу виявити глибинні зв'язки між національними історичними наративами та сучасною політичною ідентичністю Польщі; простежити, як саме трансформуються політичні міфи під впливом нових викликів та інструменталізуються у внутрішній і зовнішній політиці; розкрити логіку інституціоналізації пам'яті в умовах пострадянської трансформації, що формує нормативні рамки нового меморіального консенсусу. Таким чином, авторське бачення дозволяє не лише конкретизувати недостатньо досліджені аспекти польської політики пам'яті, а й запропонувати новий підхід до її аналізу, що має потенціал бути застосованим у ширшому порівняльному контексті країн Центрально-Східної Європи.

У цьому контексті **мета дослідження** полягає в тому, щоб поглибленому аналізу політичної міфології та меморіальної політики Польщі в контексті сучасних мнемонічних режимів, з акцентом на взаємозв'язок історичних наративів, інституційної пам'яті та політичної мобілізації; особлива увага приділяється механізмам впливу цих процесів на національну ідентичність і міждержавні відносини.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує теорії політичної міфології, культурної пам'яті та інституційного аналізу. Теоретичну рамку становлять концепції мнемонічних

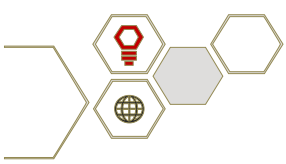

режимів, символічної політики та політичної мобілізації через історичні наративи. Використано структурно-функціональний підхід для виявлення ролі історичного міфу у формуванні політичної культури, а також дискурсивний аналіз для вивчення способів артикуляції минулого в політичному та суспільному дискурсі Польщі. Структурно дослідження поділено на три аналітичні частини: перша частина присвячена аналізу взаємодії політичної міфології та меморіальної політики в конфігураціях мнемонічних режимів, друга частина присвячена визначенню історичної генеалогії польського національного міфу, а третя частина – сучасним формам використання політичної міфології у меморіальній політиці, яка реалізується шляхом інституціоналізації механізмів реалізації політики пам'яті, її спеціального правового регулювання. У цій частині вводиться поняття мнемонічного режиму як операціонального інструменту аналізу сучасної політики пам'яті Польщі. Таким чином, дослідження поєднує історичний, дискурсивний і політико-інституційний аналіз, що дозволяє всебічно осмислити механізми функціонування історичної пам'яті у польському політичному просторі.

Політична міфологія та меморіальна політика в конфігураціях мнемонічних режимів

Формування національної міфології є ключовим чинником у конструюванні політичної ідентичності, легітимації влади та утвердженні історичних наративів. Політична міфологія, як міждисциплінарне поле знань, вивчає не лише те, як політика створює й транслює міфи, а й те, як ці міфи формують колективну свідомість і визначають рамки суспільного сприйняття.

Концепція мнемонічних режимів, запропонована Яном Ассманом в праці «Культурна пам'ять. «Письмо, пам'ять та політична ідентичність у ранніх цивілізаціях» (1992) і розвинена Маркусом Бернхардом та Яном Кубіком в праці «Двадцять років після комунізму: політика пам'яті та вшанування» (2014)», розглядає історичну пам'ять як інструмент політичного впливу, який інституціоналізується у формі офіційних наративів, практик вшанування пам'яті та законодавчих актів [19, с. 46]. Мнемонічні режими класифікують способи,

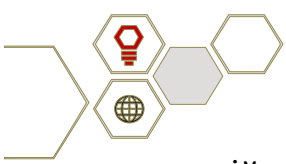

якими держави управляють колективною пам'яттю: від плюралістичних до репресивних або інструментальних моделей. У цьому підході пам'ять постає не як нейтральний запис минулого, а як результат вибору, забуття й інтерпретації, що служить легітимації сучасних політичних рішень.

Теорія символічної політики Еріха Лангеноля підкреслює роль історичних символів, міфів, ритуалів і сакралізованих наративів у структуризації політичного простору, формуванні національної єдності та легітимації влади. Водночас Крістофер Флад і Ян-Вернер Мюллер трактують політичну міфологію як інструмент політичної мобілізації, що здатен консолідувати суспільство, розрізняти «своїх» і «чужих» та творити уявлення про історичну місію нації [14; 19, с. 48]. Усі ці концепції дозволяють осмислити пам'ять як динамічну й політизовану сферу, в якій минуле використовується як ресурс влади та ідентичності.

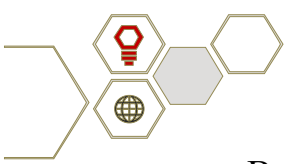
Розуміння національного міфу як структурного елементу політичного дискурсу дозволяє глибше осмислити соціокультурні процеси, які стоять за становленням націй, держав і спільнот. Саме через національний міф суспільства інтерпретують свою історію, визначають значущі події минулого, встановлюють моральні орієнтири в сучасності та вибудовують уявлення про бажане майбутнє. Міф виконує функцію інтеграції – він зводить багатоманіття індивідуальних досвідів до спільної символічної мови, формуючи уявлення про «ми» і консолідуючи націю навколо цінностей, які вважаються незаперечними. У цьому контексті особливо важливими є «наративи заснування» – міфологічні оповіді про походження державності, які пояснюють правомірність існування політичного порядку, закріплюють сакралізовану роль засновників та ідеалізують минуле як еталон для майбутнього.

Міф, за своєю природою, не лише оповідає – він конструює, задає структуру історії, надаючи символам, героям та подіям смислового навантаження, яке визначає їхню політичну значущість. Відомі дослідники, такі як Р. Барт, К. Леві-Строс, М. Еліаде, К. Боттічі та К. Флад, наголошують, що політичний міф трансформує раціонально осмислений досвід у глибоко

емоційно забарвлену систему символів, що апелює до колективного несвідомого, мобілізуючи суспільства на дії в умовах кризи, трансформацій чи загрози. Ролан Барт розглядає міф як специфічну форму мови, яка виконує функцію ідеологічної трансформації, що переозначає буденне як значуще, а звичне – як носій символічного змісту. Через міф повсякденні речі набувають культурного й політичного значення, стаючи знаками, що підтримують і відтворюють певну систему цінностей. Таким чином, міфологічна мова не описує реальність, а конструює її в межах ідеологічного порядку [4, с. 109–111]. Клод Леві-Строс стверджує, що міф є не просто мовним конструктом, а структурою значення вищого порядку, яка перевищує межі суто лінгвістичного аналізу. Він розглядає міф як систему смислових відношень, що діє на рівні глибинних структур мислення, де важливим є не стільки зміст окремих елементів, скільки зв'язки між ними. У цьому розумінні міф не лише мовиться – він мислиться як форма організації колективного досвіду, яка функціонує незалежно від конкретної мови [18, с. 210]. Мірча Еліаде трактує міф як сакральну розповідь про творення, у якій дії надприродних істот визначають первопочатки світу, культури або людських практик. Така оповідь сприймається як абсолютно правдива, бо виводить сучасне з трансцендентного джерела. Міф, за Еліаде, не лише інформує про початок значущих дій, а й вимагає повторного переживання, через яке людина долучається до священного і набуває можливості відчутти первісну силу, що надає сенсу її існуванню [20].

Політичний міф – це не просто вигадана історія, а цілісний наратив, що надає сенс політичним умовам і досвіду певної соціальної групи. Він виконує роль ідеологічного інструменту, який допомагає суспільству осмислити події минулого, теперішнього й навіть майбутнього [12, с. 16]. У цьому контексті Крістофер Флад визначає політичний міф як «ідеологічно маркований наратив, покликаний дати правдиву оцінку політичним подіям, який вважається достовірним у межах групової свідомості» [14, с. 44]. Тобто політичний міф подається як істина, що має пояснювальну силу та слугує стандартом для оцінки політичного досвіду [15].

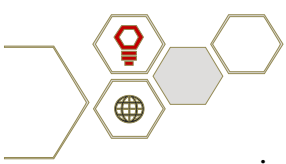

Важливою складовою політичного міфу є його здатність формувати уявлення про походження – так звані «наративи заснування». Вони не лише розповідають про початки держави, республіки чи політичного режиму, а й задають цінності, які вважаються фундаментальними. Як зазначає Клаус Гюбнер, наратив заснування виконує легітимуючу функцію, створюючи образ «золотого віку», символічної точки відліку політичного порядку [16, с. 7–9]. Такі наративи не просто описують минуле, а пропонують бачення майбутнього, базоване на ідеалізованому образі засновників і їхньої місії.

К'яра Боттічі підкреслює, що політичні міфи не є нейтральними дзеркалами історії – вони формують смислову рамку, в якій інтерпретуються політичні події [13]. Вони дозволяють надати значення тим чи іншим рішенням і вчинкам, визначити, що є правильним або легітимним. Тому політичний міф – це не просто оповідь, а механізм творення політичної реальності. Аналогічні ідеї висловлює і Міхаель Кранерт, розглядаючи наратив заснування як засіб міфологізації початку, який пояснює сучасний стан справ через символічне минуле [19, с. 7–9; 17]. Такий наратив не обов'язково базується на перевірених історичних фактах – його сила полягає в тому, що він сприймається як правдивий у межах конкретної політичної культури.

Отже, політична міфологія відіграє ключову роль у формуванні колективної пам'яті та національної ідентичності, надаючи минулому символічного сенсу та трансформуючи його в інструмент політичної легітимації. Міфи, які виникають у політичному дискурсі, не лише переосмислюють події минулого, а й формують емоційно навантажені образи, що підтримують політичні цінності, інститути та моделі поведінки.

У цьому контексті політичні міфи поділяються на кілька типів залежно від функцій, які вони виконують у суспільстві. *Міфи заснування* слугують для сакралізації початку – держави, революції, незалежності, зводячи конкретну подію до символу народження спільноти. *Міфи героїзму* створюють зразки жертвності та доблесті, персоніфіковані в історичних постатях або подіях. *Міфи жертви* зосереджують увагу на колективному стражданні – війнах, геноциді,

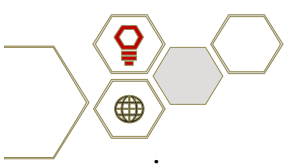
репресіях – і використовуються для консолідації або делегітимації. *Міфи боротьби* формують уявлення про місію нації як учасника постійного протистояння із зовнішнім чи внутрішнім ворогом. *Міфи прогресу* спрямовані на утвердження уявлення про розвиток, модернізацію, політичну стабільність і зростання добробуту, тоді як міфи ворога відтворюють образ «іншого» як джерела загрози, що легітимує репресивні заходи чи агресивну політику.

Політичні міфи впливають на формування меморіальних практик і політик пам'яті, втілюються в матеріальних (пам'ятники, музеї, меморіали) та символічних (ритуали, національні свята, підручники історії) формах. Через це політична міфологія стає засобом мобілізації, впливу на громадську свідомість та емоційну легітимацію політичного курсу.

На сучасному етапі, зокрема в країнах Центрально-Східної Європи, відбувається трансформація політичної міфології від радянських моделей – до нових, національно зорієнтованих наративів, що супроводжуються декомунізацією, переглядом ролі історичних постатей, створенням нових канонів пам'яті, обґрунтування правомірності територіальних змін.

У глобальному контексті політичні міфи не лише циркулюють транскордонно, виконуючи функцію культурної дипломатії чи інформаційної зброї, а й слугують інструментами формування геополітичних уявлень. Одним із поширених є міф нації-форпосту (the Antemurale myth, myth of the bulwark nation), у якому нація постає як захисний бар'єр або брама (gateway nation, shield of civilization), що стоїть на межі цивілізованого і варварського світу. Такий міф активно експлуатується низкою країн Східної Європи, зокрема у риториці «щит Європи», що підкреслює історичну місію нації захищати західну цивілізацію від зовнішніх загроз.

Поряд із цим існує міф нації-центру (myth of the core nation), що апелює до уявлення нації як культурного чи політичного ядра, від якого ведеться легітимація територіальних чи ідентичнісних розширень. При цьому логіка розширення може бути різною залежно від контексту. Так, у польському випадку ідея «Великої Польщі» часто виступає як ідея традиційного ядра з центром в

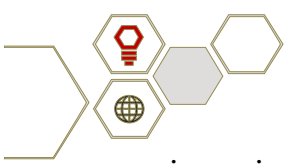

історичного м. Гнезно або в м.Познань, а концепція «Млада Польща» (Молода Польща, Малопольща) символізує ідею розширення з 1493 року. Натомість у німецькому контексті поняття «Мала Німеччина» позначає історичне ядро, обмежене німецьке утворення без Австрії, тоді як «Велика Німеччина» – це ідея розширення включно з Австрією та іншими землями. Тут «мала» – це консервативне ядро, а «велика» – розширення, протилежно польській моделі, де «молода» або «мала» – це нова форма розвитку та розширення.

Такі міфи як нації-форпосту, так і нації-центру мають потужний символічний і мобілізаційний потенціал, але водночас несуть маніпулятивний характер, формуючи уявлення про історичну легітимність і територіальні претензії. Вони створюють різні карти світу, які можуть виправдовувати політичне домінування або бути засобом самоідентифікації.

Інституційна політика пам'яті також відображає характер політичної міфології. У демократичних країнах розвивається плюралізм пам'яті – через відкриття архівів, підтримку незалежних досліджень, інклюзивні музеї та освітні програми. В авторитарних державах пам'ять стає контрольованим ресурсом, де політичні міфи монополізуються державою, а альтернативні голоси — маргіналізуються або переслідуються. Таким чином, політична міфологія є не лише інструментом осмислення минулого, а й засобом боротьби за майбутнє, формуючи уявлення про те, ким ми були, ким є і ким маємо стати. Національна міфологія, як сукупність таких політичних міфів, має власну логіку часу. Вона не лише переосмислює минуле, а й створює альтернативну хронологію, де центральною подією виступає сакралізований початок – акт творення, перемога чи героїчний вчинок, що надає сенсу всьому подальшому розвитку. Такий підхід дозволяє не лише закріпити легітимність влади, а й об'єднати суспільство навколо спільного бачення історичної місії, ідентичності та майбутнього.

Таким чином, дослідження політичного міфу – це дослідження механізмів формування колективної пам'яті, ідеологічних рамок та культурної ідентичності [11]. Це особливо важливо в умовах сучасних політичних трансформацій, коли суспільства шукають нові символи, нові початки і нові наративи, які б могли дати

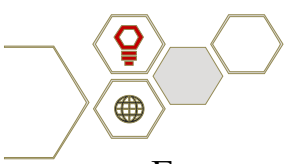
відповідь на питання «хто ми?», «звідки ми?» і «куди ми прямуємо?». У цьому контексті дослідження політичної міфології – це не просто теоретичне заняття. Національний міф – це своєрідна «карта» символічної реальності, що визначає місце кожного – народу, лідера, ворога, героя – в політичній драмі. І саме тому аналіз цього феномену є критично важливим для розуміння сучасного світу, в якому реальність часто визначається не фактами, а наративами, що здобули статус «істини».

Генеза польського національного міфу: наративи заснування, героїзму, жертви та боротьби

Національний міф Польщі сформувався як багатовимірна історико-культурна конструкція, що спирається на чотири головні наративні опори: міф заснування, героїзму, жертви та боротьби [17]. Його витoki сягають середньовіччя, коли відбулося хрещення Польщі 966 року за правління Мешка I з династії П'ястів. Ця подія трактується не лише як релігійний акт, а й як момент народження польської державності, що забезпечив їй місце у християнській Європі. Мешко і його спадкоємець Болеслав Хоробрий постають як «батьки-засновники» – архетипи державотворців, які втілюють міф заснування Польщі як легітимного суб'єкта європейської цивілізації.

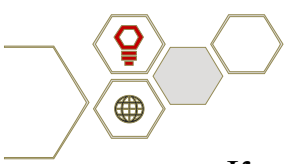
У добу П'ястів формується також міф героїзму, що підкреслює ранню велич польської держави, здатної протистояти зовнішнім загрозам і творити власну політичну структуру. Геополітичний проект П'ястів зосереджувався на консолідації етнічних земель, централізації влади й обережному балансуванні між Священною Римською імперією та Київською Руссю. У публічному дискурсі ця епоха постає як «золотий вік витоків», що заклав засади історичної легітимності, територіальної єдності та культурної ідентичності.

З переходом до доби Ягеллонів геополітична візія Польщі змінюється. Проект Речі Посполитої набуває федеративного, багатонаціонального характеру з експансією на схід і південь. Саме тоді постає образ Польщі як «щита Європи» (*Antemurale Christianitatis*) – міф, що зосереджується на її цивілізаційній місії в захисті Заходу від загроз зі Сходу. Кульмінацією цього наративу стали битва під

Грюнвальдом (1410) – символ перемоги над Тевтонським орденом, та Віденська битва (1683), де Ян III Собеський зупинив османське вторгнення. Обидві події цементують героїчний міф, у якому Польща постає як активний суб'єкт історії – не лише самозахисник, а й рятівник Європи.

Поряд із героїчним дискурсом, у польському національному міфі особливе місце займає наратив жертви, який набув виняткової інтенсивності у ХІХ столітті під впливом романтизму. Виняткову роль у формуванні цього образу відіграли твори Адама Міцкевича, насамперед драматичний цикл «Dziady» («Дзяди»), що закріпив у культурній уяві Польщу як «месію народів» – націю, приречену на страждання заради вищого ідеалу свободи та спасіння інших. Цей месіанський міф поставав у контексті боротьби проти російського імперського гніту та втрати незалежності, але набував надособистісного, сакрального змісту. Центральним об'єднавчим мотивом твору є обряд Діди – архаїчний балто-слов'янський ритуал жертвовного поминання предків, що передбачав ритуальну трапезу з поділенням їжі із духами померлих. Цей сакральний акт відновлення зв'язку між поколіннями символізував жертвність як моральний обов'язок, а сам ритуал у художньому прочитанні Міцкевича стає метафорою національного страждання, в якому жертва набуває трансцендентного змісту. Такий образ Польщі – як посередника між світом живих і світом мертвих, між минулим і майбутнім – зміцнював переконання в її історичній місії. У добу поділів Речі Посполитої цей міф жертвовної Польщі слугував потужним мобілізаційним ресурсом, формуючи уявлення про моральну перевагу нації-мученика над загарбником. Згодом, у ХХ столітті, ця символіка трансформувалася у політичне переконання про природне право на відновлення власної державності, що стало одним із ідеологічних чинників проголошення незалежності у 1918 році. У ХХ столітті наратив боротьби знову виходить на передній план – через постаті Тадеуша Костюшка, який втілює республіканський патріотизм, і Юзефа Пілсудського, що просував ідею Міжмор'я як геополітичної альтернативи імперіям. У цьому контексті боротьба не лише збройна, а й концептуальна – за модель майбутнього, за право бути регіональним лідером і носієм культурної місії.

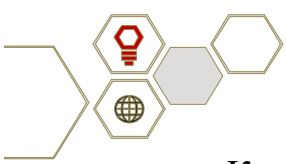
Картографічне утілення національного міфу реалізується через образ Речі Посполитої «від моря до моря» – від Балтійського до Чорного. Такі мапи слугували ідеологічним інструментом, що підтверджував «історичні права» Польщі на широкі території. У ХХ столітті карта «великої Польщі» стала основою для міфу про «східні креси» – землі, втрачені через несправедливість історії.

Таким чином, польський національний міф – це динамічна система, в якій ідеї заснування, героїзму, жертви та боротьби формують історичну оповідь про обраність, стійкість і культурну вищість нації. Ця оповідь не лише відтворюється в колективній пам'яті, але й продовжує впливати на сучасну ідентичність, політичну культуру й стратегічну уяву польського суспільства.

Сучасна польська меморіальна політика у світлі наративів жертви та героїзму: інституції, закони, конфлікти

У сучасній Польщі історичні наративи, сформовані впродовж століть, активно переосмислюються і трансформуються відповідно до політичних потреб сьогодення. Особливого значення в цьому процесі набуває актуалізація національних політичних міфів, що функціонують як інструменти внутрішньої мобілізації, легітимації влади та формування ідентичності. Найбільш стійкими залишаються дві домінантні історичні парадигми: міф героїчної величі (Piast–Jagiellonian legacy) та міф нації-жертви, які тісно переплітаються з практиками віктимізації ХХ століття [3].

У політичному дискурсі посткомуністичної Польщі активно відтворюється образ Польщі як форпосту Заходу («bulwark of Europe»), що стоїть на захисті цивілізаційних цінностей від загроз зі Сходу. Цей наратив особливо активізувався після 2014 року та повномасштабного вторгнення РФ в Україну, що посилює у польському політичному полі мотивацію до історичної реконфігурації образу ворога. Також продовжує функціонувати міф «месії народів», але в новому прочитанні – як місія Польщі в обороні демократії у Центрально-Східній Європі.

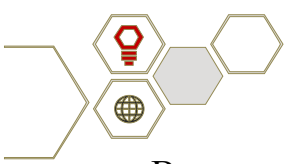

Контекст віктимізації ХХ століття став осердям новітньої політики пам'яті. Визначальну роль тут відіграє Друга світова війна, зокрема трагедія Варшавського повстання, Катинська різанина, геноцид євреїв і доля поляків під радянською окупацією. Такі події дозволяють формувати образ нації, яка постійно страждає від дій інших імперій, що створює ґрунт для політичного переконання в унікальності польського досвіду мучеництва. У зв'язку з цим спостерігається тенденція до пошуку історичних опонентів, як серед недавніх окупантів (СРСР/Росія), так і серед сусідів, з якими існують суперечності у тлумаченні історії (Україна, Литва, Німеччина).

У цьому контексті цілі історичної політики набувають чітко артикульованого характеру: створити цілісний національний наратив, заснований на героїзмі та стражданні; інституціоналізувати контроль над трактуванням складних тем минулого; запобігти «історичній ревізії», що може суперечити офіційній позиції; використати історичну пам'ять як ресурс національної єдності та легітимації політичного курсу.

Це зумовило перехід до конфліктів історичної пам'яті з низкою держав-сусідів [5]. Так, в українсько-польському діалозі гострими залишаються теми Волинської трагедії, ролі УПА, а також пам'ятників польських жертв в Україні та українських героїв у Польщі [7; 8; 9; 10]. Відносини з Німеччиною часто акцентують на питанні компенсацій, а з Росією – на пам'яті про радянські злочини. Таким чином, історична пам'ять стає ареною геополітичного протистояння.

У відповідь на ці виклики Польща створила цілісну систему меморіальної політики, що поступово інституціоналізується. Провідну роль відіграють такі органи, як Інститут національної пам'яті (Instytut Pamięci Narodowej, IPN) – головна установа з дослідження, збереження та популяризації національної історії, що здійснює експертизу, слідства та контролює музейні ініціативи [1; 2]; Міністерство культури та національної спадщини, що координує фінансування пам'ятників і музеїв; Польське історичне товариство та численні дослідницькі інститути, які формують інтелектуальну рамку для офіційних наративів.

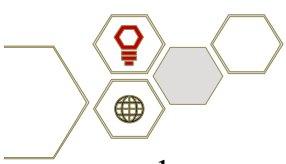

Важливо звернути увагу і на нормативно-правове оформлення нової меморіальної політики, а саме – Закон «Про Інститут національної пам'яті – Комісію з переслідування злочинів проти польського народу» (1998 р.), метою якого є документування злочинів, скоєних проти польського народу під час Другої світової війни та в період комуністичного режиму; Закон «Про захист місць національної пам'яті» (2007 р.), яким врегульовано питання охорони місць, пов'язаних із історичними подіями для Польщі; Закон «Про заборону пропаганди комунізму або іншого тоталітарного режиму через назви будівель, об'єктів і громадських споруд» (2016 р.), яким забороняється використання назв, які пов'язані з комуністичним або іншим тоталітарним режимом; Зміни до закону «Про Інститут національної пам'яті» (2018 р.).

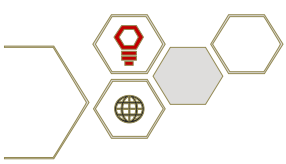
Водночас слід звернути увагу на політичну заангажованість інституцій національної пам'яті, особливо в умовах домінування правоконсервативних сил. Зразком такої залежності можна вважати закон про Інститут національної пам'яті, змінений у 2018 році, який ввів кримінальну відповідальність за звинувачення Польщі в причетності до Голокосту, що спричинили кризу в стосунках Варшави з Ізраїлем, а навіть погіршили взаємини зі США. Такі рішення свідчать про перехід до правового регулювання історичної інтерпретації, що перетворює історію на інструмент державної політики.

Висновки. Історична політика в Польщі постала як довготривалий і системний процес формування та впровадження національної міфології, що бере витoki ще з епохи П'ястів і трансформується відповідно до викликів сучасності. Історичний контекст – від хрещення Польщі 966 року, доби Ягеллонів, трагедій розділів Речі Посполитої та романтичного месіанства XIX століття – становить глибоку символічну основу, на якій побудовано сучасну польську ідентичність. У XX–XXI століттях ці наративи зазнають переосмислення й активного політичного відтворення, зокрема після падіння комунізму, вступу до ЄС і на тлі російсько-української війни.

У центрі національного дискурсу Польщі функціонують чотири основні типи політичних міфів, що виконують роль символічних наріжних каменів у

формуванні колективної ідентичності: 1) *Міф заснування*, який символізує початок польської державності через хрещення Мешка I у 966 році та правління Болеслава Хороброго, інтерпретується як сакралізований акт входження до християнської Європи. Саме цей міф закладає уявлення про історичну легітимність Польщі як рівноправного учасника європейської цивілізації. Тут важливу роль відіграє концепт Малої Польщі (Małopolska) як колиски державності, з центром у Кракові, символізуючи автентичність і спадкоємність історичної місії; 2) *Міф героїзму*, що ґрунтується на воєнних перемогах і цивілізаційній місії Польщі. Ключовими є битви під Грюнвальдом (1410) і під Віднем (1683), де Польща постає як «щит Європи» (Antemurale Christianitatis) – форпост західної цивілізації у боротьбі з зовнішніми загрозами зі Сходу. Цей міф посилюється через образи шляхетської відваги, християнського обов'язку та культурної вищості і перегукується з ідеєю «Великої Польщі» як символу сильної, об'єднаної, стратегічно активної нації, яка впливає на регіональну політику; 3) *Міф жертви*, що виник у відповідь на досвід поділів, окупацій, поразок повстань, репресій і знищення під час Другої світової війни. Його основними маркерами є трагедія Варшавського повстання, катинський розстріл, Голокост і політика сталінізму. У цьому міфі Польща представлена як невинна жертва історичної несправедливості, яка несе страждання не заради покори, а як месія народів, що спокутує чужі гріхи в ім'я вищих ідеалів свободи. Цей наратив легітимує моральну вищість і особливу місію нації у світовому порядку; 4) *Міф боротьби*, що фокусується на політичних, військових і моральних зусиллях за відновлення незалежності, право на суб'єктність і регіональне лідерство. Його персоніфікують фігури Тадеуша Костюшка, Юзефа Пілсудського. У XXI ст. він набуває нових форм через геополітичні візії, зокрема концепцію Міжмор'я (Intermarium) або Ініціативу трьох морів (Trójmorze) – проєкт створення альянсу держав між Балтійським, Адриатичним і Чорним морями. Ця ідея є продовженням історичної парадигми Польщі як регіонального ядра, що протистоїть імперським загрозам (зокрема, з боку Росії) та пропонує

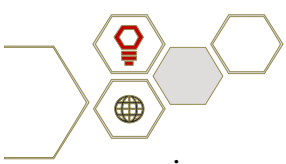

альтернативну модель безпеки, співробітництва й ідентичності у Центрально-Східній Європі.

Таким чином, польські політичні міфи не є суто історичними реконструкціями – вони формують концептуальну карту політичного світу, в якій Велика Польща постає як ідеал національної єдності та геополітичної потуги, Мала Польща – як сакральне джерело легітимності, а Тримор'я – як сучасна стратегічна рамка для проєкції польських інтересів у регіональному та європейському масштабах. Усі ці компоненти інтегруються в потужну міфологічну систему, яка слугує водночас інструментом ідентичності, мобілізації, легітимації й зовнішньополітичної артикуляції.

Сучасна меморіальна політика Польщі реалізується через комплекс мнемонічних режимів, у яких пам'ять не є спонтанним культурним процесом, а стратегічно скеровується державою. У межах цього підходу застосовуються такі методики: 1) Інституціоналізація пам'яті – створення та підтримка структур (Інститут національної пам'яті, міністерства, історичні товариства), які формують «офіційне бачення» минулого; 2) Нормативне регулювання – ухвалення законів, які визначають допустимі трактування історичних подій (закони 1998, 2007, 2016, 2018 років); 3) Символічна політика – встановлення пам'ятників, меморіалів, перейменування вулиць, офіційні ритуали й державні свята; 4) Освітня політика – стандартизовані навчальні програми, шкільні підручники, науково-популярна література; 5) Медіа-комунікація – формування медійних наративів через телебачення, кіно, цифрові платформи; 6) Зовнішньополітична інтерпретація історії – використання історичної пам'яті як інструмента дипломатії або міжнародної критики (наприклад, у відносинах із Україною, Росією, Німеччиною).

Проведене дослідження засвідчує глибинну структурну взаємодію між політичною міфологією, мнемонічними режимами та інституціоналізованими практиками пам'яті як ключовими елементами сучасної меморіальної політики Польщі. Формування історичних наративів у польському публічному просторі не є спонтанним чи ізольованим процесом, а відбувається в межах

цілеспрямованої стратегії політичної мобілізації, що спирається на адаптацію традиційних міфів до актуальних геополітичних викликів.

Застосований автором міждисциплінарний підхід – на перетині теорії політичного міфу, концепції мнемонічних режимів та структурно-функціонального аналізу – дозволив подолати низку наукових прогалин, виявивши механізми трансформації ключових історичних міфів, які в нових політичних умовах набувають актуалізованих сенсів. Наприклад, міф «Польщі-жертви» використовується для моральної легітимації історичної політики на міжнародному рівні, а міф героїзму – для обґрунтування регіонального лідерства в межах концепції Тримор'я. Розроблена аналітична рамка дає змогу простежити інституціоналізацію цих міфів у нормативно-правових актах, символічній політиці й дипломатичній риториці, приділяючи особливу роль мнемонічним режимам як механізмам формування нормативної рамки національної ідентичності в умовах політичної трансформації. Як результат, політична міфологія постає як динамічний інструмент формування політичного порядку, зовнішньополітичної суб'єктності та колективної ідентичності. Запропонований підхід має перспективу для застосування в ширшому порівняльному контексті, зокрема в дослідженнях політик пам'яті країн Центрально-Східної Європи.

Список використаних джерел

1. Дурдас Г. В., Ярич В. П. Порівняльний аналіз діяльності архіву Інституту національної пам'яті Польщі та архіву Українського інституту національної пам'яті. Культурологічний альманах. 2024. № 3. URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/432>
2. Інститут національної пам'яті в Польщі та Україні. Спроба порівняння. 2012. URL: https://zaxid.net/institut_natsionalnoyi_pamyati_v_polshhi_ta_ukrayin_i_sproba_porivnyannya_n1246616
3. Коч С. В. Меморіальна політика сусідів України: від стратегії національного суверенітету до «великих держав». Politicus. 2018. № 4. С. 46–50.

4. Куцепал С. В. Політичний міф : версія Ролана Барта. Гілея. 2016. № 12. С. 109–111.
5. Ожеван М. Глобальна війна стратегічних нарративів: виклики та ризики для України. Стратегічні пріоритети. Серія: Політика. 2016. № 4. С. 30–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sppol_2016_4_6 (дата звернення: 01.05.2025).
6. Петраков М. О., Наумкіна С. М. Польська меморіальна політика крізь призму історичних кейсів: Литва, Україна і внутрішні дискусії. Політікус. 2024. Вип. 5. С. 94–104. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-5.14>
7. Польський ІНП виклав своє бачення співпраці з Україною у 29 пунктах. Моніторинг громадських ініціатив. 2023. URL: <https://www.monitorpress.info/uk/news/13164-polskyi-inp-vyklav-svoie-bachennia-spivpratsi-z-ukrainoiu-u-29-punktakh>
8. Президенти Польщі та України на Цвинтарі львівських орлят. Польща в Україні. Portal Gov.pl. URL: <https://www.gov.pl/web/ukraina-uk/Prezydenty-Polshchi-ta-Ukrainy-na-cvyntari-lvivskikh-orliat> (дата звернення: 30.05.2025).
9. Роїк Н. Місця пам'яті та комеморативні практики як елементи та інструменти політики історичної пам'яті України та Польщі 1991–2013 рр. Гілея: науковий вісник. 2020. № 155 (4). С. 259–263. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi54/gileya2020v155/259.pdf> (дата звернення: 01.05.2025).
10. Спільні місця пам'яті України і Польщі. Офіційна і культурна дипломатія: довідник / авт.-упоряд. Ірина Матяш ; Інститут історії України НАН України. Київ : Науково-видавнича рада НАН України, 2022. ISBN 978-617-7399-61-1. URL: <https://nvd-nanu.org.ua/spilni-misczya-pamyati-ukrayiny-i-polshhi-oficzijna-i-kulturna-dyplomatiya-dovidnyk/> (дата звернення: 30.05.2025).
11. Шайгородський Ю. Політика: взаємодія реальності і міфу. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАНУ. К.: Знання України, 2009. 400 с.
12. Barrow J. The Quest of Ultimate Explanation. London: Vintage, 1992. 223 p.
13. Benoit C., Bottici C. The Myth of the Clash of Civilizations. New York: Routledge, 2010. 224 p.

14. Flood Ch. Political Myth: A Theoretical Introduction. New York and London: Psychology Press, 2002. 322 p.
15. Grant J. The Mythological Foundations of Political Power. Cambridge: Polity Press, 2009. 249 p.
16. Hübner K. Die Wahrheit des Mythos. München: Verlag Karl Alber Freiburg, 1985. 543 s.
17. Kranert M. Political myth as a legitimation strategy. The case of the golden age myth in the discourses of the Third Way. Journal of Language and Politics. 2018. № 17(3). URL: <https://www.napier.ac.uk/~media/worktribe/output-1348182/political-myth-as-a-legitimation-strategythe-case-of-the-golden-age-myth-in-the.pdf> (дата звернення: 13.01.2023).
18. Levi-Strauss C. Структурна антропологія [Структурна антропологія]. Київ: Юніверс, 2005. 376 с.
19. McDonald H. The Myth and the Nation: Foundational Narratives in Political Thought. London: University of London Press, 1969. 178 p.
20. Mircea Eliade. Myth of the Eternal Return: Archetypes and Repetition. Київ: Основи, 2002. 221 с.